

 <https://orcid.org/0000-0003-1791-2551>

Anouk Herman

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
e-mail: anouknikoherman@gmail.com
anouk-niko.herman.us.edu.pl

POLSKA LITERATURA *YOUNG ADULT* Z REPREZENTACJĄ LGBTQ+ W KONTEKŚCIE NEOLIBERALNEJ ASYMILACJI PODMIOTÓW QUEEROWYCH

Polish Young Adult Literature with Representation of LGBTQ+ Characters in Relation to Neoliberal Assimilation of Queer Subjects

Abstract: This article delves into the assimilation of queer subjects within the framework of neoliberalism, focusing on Polish queer young adult literature. Drawing on the theoretical insights of Lisa Duggan, Joanna Bednarek, Derrit Mason and Tyna Fritschy, the study explores the intersection of fanfiction, queer narratives, and the assimilationist strategies prevalent in neoliberal societies. The primary analysis centers around Natalia Osińska's novel *Fanfik*, examining how fanfiction serves as a potent source for queer young adult narratives. The article assesses the phenomenon of "coming out" within a neoliberal context, framing it as a tool for assimilating queer subjects into prevailing societal norms.

A crucial aspect of the discussion revolves around the concept of homonormativity, exploring how the neoliberal landscape shapes and reinforces certain normative expectations within the LGBTQ+ community. The study sheds light on the commodification of queer identities through publisher's predatory marketing practices, scrutinizing the impact on the authenticity and diversity of queer narratives.

The article aims to contribute to a nuanced understanding of the assimilation processes faced by queer subjects in contemporary Polish society with a specific focus on the role of young adult literature, fanfiction, and the overarching influence of neoliberal ideologies.

Keywords: queer subjectivity, neoliberalism, queer young adult literature

Omawiając i przetwarzając koncepcję nekropolityki Achillego Mbembego, Jasbir Puar w *Terrorist Assamblages: Homonationalism in Queer Time* optuje za rozwiązaniem, które „wykracza poza ramy queerowej tożsamości i widoczności, aby zająć się

kwestiami ontologii i afektu”¹. Autorka pracuje nie tylko na wymienionych pojęciach ontologii i afektu, lecz także na zagadnieniach cielesności i zmysłowości i zadaje pytanie o to, czym jest queerowy afekt i jak należy go postrzegać w kontekście rasy. Celem niniejszego artykułu nie jest opisanie ani kontynuowanie jej przełomowego dzieła, ale przyjrzenie się konkretnemu przejawowi queerowej „tożsamości i widoczności”: literaturze *young adult* z reprezentacją LGBTQ+. Skąd wybór przytoczonego wcześniej cytatu? Sądzę, że zwłaszcza jego pierwsza część („wykraczanie poza ramy queerowej tożsamości i widoczności”) dobrze ilustruje kierunek, którym podąża obecnie queerowe literaturoznawstwo, decentralizujące aspekt tożsamościowy na rzecz krytycznego podejścia do kwestii widzialności i widoczności.

Nie aspiruję do odczytania wybranych powieści pod kątem klucza interpretacyjnego, którym jest neoliberalna asymilacja podmiotu, lecz pragnę zarysować pole badawcze pod właśnie taki typ analizy. W kontekście rosnącej liczby wydawanych polskich powieści *young adult* konieczne staje się przyjrzenie temu, jak queerowa kultura oraz nieheteronormatywne i niecisplciowe tożsamości zostają zawłaszczone przez procesy marketingowe rynku wydawniczego i jakie mogą być tego skutki. Jednym z nich jest zagrożenie zinternalizowaniem (przez osoby autorskie jak i czytelnice) niewypowiedzianych reguł neoliberalnej polityki, zakładającej określone wzorce normalności i poprawności, którym osoby LGBTQ+ muszą sprostać, by uniknąć negatywnych sankcji. W dalszej perspektywie może to oznaczać pozbawienie społeczności LGBTQ+, wraz z jej estetyką, podzielanymi wartościami czy filozofią, pewnego rewolucyjnego potencjału i antysystemowej schedy.

Innymi słowy, kluczowe dla artykułu jest zjawisko włączania podmiotu nienormatywnego w role społeczne, które obezwładniają jego rewolucyjny potencjał, by usunąć zawczasu niebezpieczeństwo wywołane alternatywną, „odmieńczą” perspektywą. Głównym zadaniem, jakie sobie stawiam, jest zatem omówienie fenomenu queerowej literatury *young adult* w kontekście zagadnień oscylujących wokół problemu neoliberalnej asymilacji podmiotów queerowych. Punktem wyjścia są z jednej strony poglądy Lisy Duggan i wybranych innych teoretyków (Joanny Bednarek, Derrita Masona i Tyny Fritschy) zarysowujące problematykę wszechwładzy neoliberalizmu, a z drugiej queerowe narracje, które stają się coraz bardziej widoczne w polskiej literaturze *young adult*.

Historia queerowego *young adult* w Polsce

W okresie pandemii COVID-19 zanotowano znaczny, bo nawet stu procentowy wzrost liczby wydawanych powieści z kategorii literatury młodzieżowej / *young*

¹ J. Puar, *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*, Duke University Press, London 2007, s. 35.

*adult*². Czas osamotnienia i izolacji podczas lockdownu sprzyjał autorefleksji, która łączyła się również z odkrywaniem tożsamości płciowej i seksualnej³. W mediach społecznościowych rozdziły się internetowe subkultury zogniskowane wokół tworzenia queerowych społeczności (m.in. *cottagecore* – fantazja o queerowej autonomii i życiu w wiejskim kolektywie, którą zaczęto kojarzyć przede wszystkim z lesbijską utopią⁴), motywowane tęsknotą nie tylko za życiem poza światem choroby i kwarantanny, lecz także poza władzą technologii, którą byliśmy uwiązani przez *home office* i zdalne kształcenie. Czy zatem to tutaj należy dopatrywać się korzeni queerowych narracji dla młodych dorosłych?

Pomimo tego, że queerowe *young adult* wydają się *novum* zapożyczonym z literatury anglojęzycznej, na rodzimym rynku pierwszym hitem wydawniczym i „fenomenem polskiej popkultury”⁵ okazał się opublikowany w 2016 roku *Fanfik* Natalii Osińskiej, powieść opowiadająca o losach transpłciowego chłopaka, Tośka. Sama autorka zauważa w wywiadach, „[n]a okładce nigdzie nie było informacji, że to jest powieść o osobie transpłciowej. Wręcz przeciwnie – mam wrażenie, że opis był generyczny i przekonujący, że to jest bardzo typowa powieść dla młodzieży”⁶. *Fanfik* nie był zatem queerowym *young adult* w formie, z którą najczęściej mamy do czynienia obecnie, gdy tytuły promowane są jako książki queerowe i opatrywane sugestywnymi hasłami reklamowymi w rodzaju „nowość w niebinarnej reprezentacji w polskiej literaturze queerowej!”⁷ czy „[t]ęczowe książki polecają się nie tylko na czas Pride Month”⁸.

Jeśli przyjrzymy się historii dokładniej – tytuł pierwszego tomu trylogii Osińskiej kieruje w stronę rozważań o *fanfiction*, literaturze fanowskiej opartej na innych, istniejących już tekstach i fenomenach kultury⁹. Można założyć, że przed rokiem 2016 w Polsce literackim ośrodkiem doświadczeń młodych osób queer był nie obieg

² Dane pochodzą z badań sieci Empik i zostały przytoczone w artykule dla Rynku Książki: <https://rynek-ksiazki.pl/czasopisma/literatura-mlodziezowa-i-young-adult-rosna-w-sile/> (dostęp: 19.01.2024).

³ K. Swindells, *The Great Gay Awakening of 2020. Traffic to the NHS Webpage “Am I Gay, Lesbian or Bisexual?” Rose by 60 per Cent in the First Lockdown*, „The New Statesman”, 24.06.2021, <https://www.newstatesman.com/culture/history/2021/06/great-gay-awakening-2020> (dostęp: 21.01.2024).

⁴ E. Medhurst, *Cottagecore Lesbians and the Landdyke Legacy*, <https://dressingdykes.com/2020/08/28/cottagecore-lesbians-and-the-landdyke-legacy/> (dostęp: 19.04.2024).

⁵ A. Kobus, *Przez rodzicielstwo do akceptacji. Wywiad z Natalią Osińską*, „Szufflada” 2017, <https://szufflada.net/przez-rodzicielstwo-do-akceptacji-wywiad-z-natalia-osinska/> (dostęp: 19.01.2023).

⁶ *Od empatii do akceptacji* [Rozmowa z Natalią Osińską], „Mały Format” 2018, nr 05, <http://malyformat.com/2018/05/od-empatii-do-akceptacji-rozmowa-z-natalia-osinska/> (dostęp: 19.01.2024); por. S. Janowska, *Transpłciowość w prozie Natalii Osińskiej* [w:] M. Bednarek, A. Kocznr (red.), *Queer i gender w nowych tekstach kultury dla dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo PSP, Poznań 2022.

⁷ Zob. <https://wydajenamsie.pl/zainspiruj-sie-literatura-queerowa-i-zaoszczedz/> (dostęp: 19.01.2024).

⁸ Zob. <https://wenedya.pl/2022/07/15/pride-month-kazdego-dnia/> (dostęp: 19.01.2023).

⁹ W kwestii bardziej szczegółowego omówienia twórczości Natalii Osińskiej zob.: S. Janowska, *Transpłciowość w prozie...*, op. cit.

wydawniczy, a Internet¹⁰: portale takie jak Wattpad i Archive of Our Own (Ao3), blogi oraz fora. Popularność zdobywały wówczas queerowe interpretacje powieści z uniwersum *Harry'ego Pottera*, historie traktujące o wzajemnej miłości członków popularnego w drugiej dekadzie XXI wieku boysbandu One Direction czy opowiadania eksplorujące domniemany przez fanów związek Sherlocka Holmesa i Johna Watsona w ekranizacji przygód znanego detektywa przygotowanej przez BBC. Wiele spośród autorek i autorów tego rodzaju fanfików to osoby bardzo młode, nastoletnie lub we wczesnym wieku studenckim. Szerzej problematykę fikcji fanowskiej omówię w kolejnym podrozdziale.

O ile twórczość fanowska ma charakter niszowy i jest tworzona oddolnie, o tyle na popularność „rynkowej” literatury *young adult*, tak w Polsce jak i za granicą, mają wpływ m.in. ekranizacje najpopularniejszych utworów, na przykład serial *Hearstopper* na podstawie komiksu Alice Oseman pod tym samym tytułem czy pełnometrażowy *Fanfik* będący adaptacją powieści Natalii Osińskiej.

Dla porządku warto jeszcze wyjaśnić pojęcie literatury młodzieżowej oraz literatury *young adult*, nazywanej też rzadziej „literaturą dla młodych dorosłych”. Pomimo że terminy te często używane są zamiennie, grupy docelowe, do których się odnoszą, różnią się od siebie pod względem potrzeb oraz upodobań, przynajmniej w ramach rodzimego rynku książki¹¹. Przyjęło się sądzić, że literatura *young adult* kierowana jest do osób pomiędzy 14. a 21. lub 15. a 25. rokiem życia¹². Można zatem założyć, że odbiorcami *YA* są ludzie już nieco dojrzałsi, mierzący się przede wszystkim z trudnościami rodzącymi się wraz z wkraczaniem w okres dorosłości i wynikającej z niej samodzielności. Tematyka powieści *young adult* jest też z reguły nieco poważniejsza: pojawiają się w niej wątki przemocy czy eksplorowania seksualności, które dla młodszych czytelniczek i czytelników mogą okazać się zbyt wymagające. Literaturę młodzieżową cechowałoby zatem profilowanie względem młodszej grupy odbiorczej, nawet dwunasto- czy trzynastolatków. Wyodrębnienie fenomenów literatury młodzieżowej i literatury *YA* następuje nie tylko w przestrzeni literaturoznawczej czy

¹⁰ Przed rokiem 2016 na rynku polskim powieści o tematyce queerowej kierowane do młodzieży praktycznie nie były dostępne. Nie twierdzą jednak, że młodzież czytała mniej lub że czytała jedynie *fanfiction* – znamienne jest jednak, że powieść, która zapoczątkowała polską tradycję *young adult*, tak silnie związana jest z przestrzenią fikcji fanowskiej (poczynając od samego tytułu, poprzez istotne dla książki motywy, a kończąc na pisarskiej proweniencji autorki).

¹¹ Termin *young adult* został wprowadzony w latach 50. w Stanach Zjednoczonych na oznaczenie literatury niebędącej ani literaturą dla dzieci, ani dla dorosłych. Można zatem przyjąć, że stanowi odpowiednik rodzimej literatury młodzieżowej na rynku amerykańskim, lub szerzej, na rynku anglojęzycznym. W Polsce pojawienie się anglicyzmu *young adult* nie spowodowało zaniku użycia terminu „literatura młodzieżowa”, a praktyka pokazuje, że kategorie te nachodzą na siebie jedynie częściowo. Więcej na temat queerowej literatury młodzieżowej zob. J. Iwanicka, *Tęczowe książki – z zagadnień najnowszej polskiej literatury LGBTQ+ dla nastolatków*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2023, nr 15 (2).

¹² K. Rogowicz, *Literatura dla młodzieży – między popularnością a dydaktyzmem*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” 2017, nr 26, s. 90, 92.

popularnonaukowej, ale przede wszystkim marketingowej. Zauważalnym i uderzającym tego przykładem może być fizyczne oddzielenie od siebie półek z książkami dla młodzieży i dla młodych dorosłych w księgarniach sieci Empik. Magdalena Adamus, twórczyni internetowa, na łamach „Krytyki Politycznej” tak komentuje ten podział: „Formalnie ich [regalów] zawartość powinna być taka sama, ale na półki z YA trafiły pozycje najpopularniejsze w książkowych mediach społecznościowych”¹³. Sugestia, że użycie anglicyzmu *young adult* odnosi bezpośrednio do najintensywniej reklamowanych pozycji, najczęściej tłumaczeń z języka angielskiego, wydaje się sensowna również w obliczu rosnącej liczby wydawniczych imprintów poświęconych właśnie literaturze młodych dorosłych i wykorzystujących w swoich nazwach akronim YA (na przykład beYA – imprint Heliona, WeNeedYa – imprint Wydawnictwa Poznańskiego, którego logo ma kolory progresywnej flagi pride).

Mimo że w grupie powieści promowanych jako YA wyszczególnić można narracje obyczajowe, romansowe czy nawet fantasy, wydaje się to bez znaczenia w kontekście działań marketingowych, gdzie przedkłada się charakterystykę demografii wiekowej ponad profilowanie względem treści książki. Wpływ na to ma również gatunkowa heterogeniczność książek *young adult*, które łączą różne konwencje prozy gatunkowej, na przykład *Te więdźmy nie płonę* Isabel Sterling – powieści obyczajowej i fantastycznej, *Nocne godziny* Marty Bijan – obyczajowej i thrillera czy horroru. Książka trudna do jednoznacznego zaklasyfikowania, ale przeznaczona dla nastolatków, zostaje więc skategoryzowana jako *young adult*.

Historycznie proza młodzieżowa (czy też dziecięco-młodzieżowa) rozwijała się w Polsce mniej więcej od roku 1956, kiedy po październikowym przełomie literatury „zaczęła się uwalniać od kleszczy schematyzmu”¹⁴ socrealistycznego. Socjologdy zgadzają się, że właśnie wtedy (tj. w latach 50.) narodziła się w Polsce młodzież jako odrębna grupa społeczna, co wiąże się z powstaniem kultury młodzieżowej¹⁵. Wcześniej istniała oczywiście literatura adresowana do tej grupy wiekowej, jednak należała do szerszej kategorii książek dla dzieci i młodzieży, nieróżnicującej młodszych i starszych odbiorców, co zdaniem Kamili Rogowicz było typowe dla „polskiej tradycji”¹⁶.

Lista wyznaczników literatury dla młodych czytelniczek i czytelników nie jest jednak ani zamknięta, ani precyzyjna. Wkraczająca na polski rynek kategoria literatury *new adult* wydaje się te niejasne podziały dodatkowo destabilizować, kreując grupę tzw. „nowych dorosłych” (świeżo upieczonych dorosłych, dorosłych nowicjuszy) w wieku od około 18 do 25 lat. Czy przyjęcie kategorii *new adult* doprowadza

¹³ Zob. <https://krytykapolityczna.pl/kultura/czytaj-dalej/magdalena-adamus-mlodzi-dorosli-young-adult-literatura-rynek-wydawniczy/> (dostęp: 22.01.2024).

¹⁴ M. Ostasz, *Proza dziecięco-młodzieżowa w drugiej połowie XX stulecia*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis” 2008, Folia 61, s. 89.

¹⁵ X. Stańczyk, *Stalinowska socjogeneza kultury młodzieżowej w PRL. Próba nowego ujęcia*, „Studia Litteraria et Historica” 2019, nr 8, s. 2.

¹⁶ K. Rogowicz, *Literatura dla młodzieży...*, op. cit., s. 90.

(lub doprowadzi) do zatarcia się różnicy między literaturą młodzieżową a literaturą dla młodych dorosłych? Nie jest to wykluczone, a te dynamiczne, ściśle związane z rynkiem wydawniczym przekształcenia zdają się póki co trudne do uchwycenia.

Na potrzeby niniejszego artykułu przyjmuję definicję *young adult* jako literatury przeznaczonej dla osób powyżej piętnastego roku życia, opowiadającej o bohaterach w zbliżonym wieku, natomiast literaturę queerową definiuję za Suparną Roy jako „literaturę, która eksploruje queerowe tożsamości i relacje, wymykając się perspektywie heteronormatywnej”¹⁷. Pomocne są dla mnie również ustalenia z artykułu *Criteria for the Selection of Young Adult Queer Literature*, że literatura queer „kładzie nacisk na queerową świadomość i społeczność”¹⁸. Wedle innej definicji powieść można zaliczyć do literatury queerowej, jeśli występuje w niej minimum jedna postać queerowa, a motyw odkrywania własnej tożsamości odgrywa znaczącą rolę¹⁹. W przedmowie do *Dezorientacji. Antologii polskiej literatury queer* redaktorzy o literaturze queer piszą następująco: „literatura ta opisuje – całkiem po prostu – ludzkie życie, jest odbiciem egzystencji nieheteronormatywnych osób w świecie. Jest jednak «przewrotna», a zatem, etymologicznie rzecz ujmując, zdolna coś przewrócić czy wywrócić: zastane hierarchie, przyzwyczajenia czy *status quo* (przynajmniej w obrębie tekstu literackiego)”²⁰.

Literatura reparacyjna, literatura podporządkowana

Współcześnie proponuje się odczytanie queerowych *fanfiction* w kontekście tzw. czytania reparacyjnego (ang. *reparative reading*) Eve Kosofsky Sedgwick²¹, która o potencjale naprawczym nowych interpretacji pisze w ten sposób: „[z]a impulsem reparacyjnym stoi [...] pragnienie przyrostu i nawarstwienia. Wiąże się z nim uzasadniona obawa, że otaczająca nas kultura nie jest dla nas odpowiednia, bądź nawet jest nam wroga”²². W kontekście literatury fanowskiej nieodpowiedniość i wrogość kultury

¹⁷ S. Roy, *Queer Community and a “Concerned Space” in India: Reclaiming “The Self” from the Intersectionalities of Marginalization* [w:] N. Rajput, A. Katyal, R. Katyal (red.), *Global LGBTQ+ Concerns in a Contemporary World: Politics, Prejudice, and Community*, IGI Global, Hersheys 2022, s. 221.

¹⁸ S.R. Logan et al., *Criteria for the Selection of Young Adult Queer Literature*, „English Journal” 2014, t. 103, nr 5, s. 31.

¹⁹ M.V. Blackburn, C.T. Clark, E.A. Nemeth, *Examining Queer Elements and Ideologies in LGBT-Themed Literature: What Queer Literature Can Offer Young Adult Readers*, „Journal of Literacy Research” 2015, nr 47 (1), s. 13.

²⁰ A. Amenta, T. Kaliściak, B. Warkocki (red.), *Dezorientacje. Antologia polskiej literatury queer*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2021, s. 19–20.

²¹ Por. N. Hazra, *Queerer than Canon: Fix-it Fanfiction and Queer Readings*, „SUURJ: Seattle University Undergraduate Research Journal” 2021, t. 5, s. 106–124.

²² E. Kosofsky Sedgwick, *Czytanie paranoiczne, czytanie reparacyjne, albo masz paranoję i pewnie myślisz, że ten tekst jest o tobie*, przeł. M. Szcześniak, „Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej” 2014, nr 5, s. 30.

może oczywiście oznaczać jej ogólną homofobiczność czy queerfobiczność, ale zdradza również założenie, że inherentna heteronormatywność utworów oryginalnych jest stanem normalnym, wobec którego queerowa interpretacja jest nieuprawniona. Jak zauważa Neha Hazra, „*Fanfiction* [...] nie jest uznawane za znormalizowaną formę krytyki, gdyż osoby zaangażowane w pisanie fikcji fanowskiej często doświadczają pewnej stygmatyzacji z powodu zainteresowania tym nietypowym gatunkiem, który ogranicza się głównie do przestrzeni online i kojarzy się ustereotypizowanymi grupami ludzi («nerdami» lub «superfanami»). Mimo to wciąż aktywnie uczestniczą w dekonstruowaniu zinternalizowanych ideałów heteronormatywnych”²³. Akt tworzenia queerowego *fanfiction* może być zatem rozumiany jako kolejny przejaw buntu i oporu przed heteronormatywną tradycją literacką.

Anna Llewellyn zauważa, że „[o]dpowiednia reprezentacja może pomóc ludziom zrozumieć samych siebie [...], a teksty medialne mogą ułatwiać zarówno rozpoznawanie, jak i uprawomocnienie marginalizowanych tożsamości seksualnych [*sexual*]”²⁴. W podobnym tonie wypowiada się Jennifer Duggan: „fikcja fanowska wytwarza szanse na przeciwdziałanie brakowi różnorodności wśród komercyjnie wydawanych tekstów (Tyner 2018) i kreuje przestrzeń nauki, w której marginalizowani fani mogą powoływać do życia swoje własne «lustra», spoglądać przez «okna» lub przechodzić przez «szklane, przesuwne drzwi» (Bishop 1990), by eksplorować sposoby identyfikacji, które gdzie indziej są często pomijane”²⁵. Motyw lustra w odniesieniu do queerowej reprezentacji pojawia się zresztą nie tylko u powołującej się na Rudi Sims Bishop Jennifer Duggan, lecz także w kontekście *Fanfika* Osińskiej. Paulina Januszewska w wywiadzie z autorką dla „Krytyki Politycznej” zauważyła, że „*Fanfik* nie jest opowieścią misyjną, ale skierowaną w pierwszej kolejności do nastolatków po to, by wielu z nich mogło się przejrzeć w historii Tośka i jego przyjaciół jak w lustrze”²⁶. Możliwość „przejrzenia się w historii jak w lustrze” ma funkcję upewniania queerowej osoby czytającej, że nie jest chora lub zaburzona i że jej doświadczenia są prawomocne. Literatura queerowa dla młodzieży – począwszy od oddolnie powstających fanfików, a skończywszy na *Fanfiku* i innych pozycjach *young adult* – ma moc osvajania z queerowością. Badania prowadzone przez Jennifer Duggan polegały na przestudiowaniu spisanych autobiografii transpłciowych osób queerowych, które dotyczyły ich życia i odkrywania własnej tożsamości przy jednoczesnym zaangażowaniu w tworzenie oraz czytanie queerowych fanfików. Jedna z osób badanych przyznała, że dorastała „w otoczeniu, w którym nie znała prawie

²³ N. Hazra, *Queerer than Canon...*, op. cit., s. 119.

²⁴ A. Llewellyn, *A Space Where Queer Is Normalized: The Online World and Fanfictions as Heterotopias for WLW*, „Journal of Homosexuality” 2022, t. 69, nr 13, s. 2348.

²⁵ J. Duggan, *Worlds...[of] Contingent Possibilities: Genderqueer and Trans Adolescents Reading Fan Fiction*, „Television & New Media”, t. 23, nr 7, s. 704.

²⁶ P. Januszewska, *Książka „Fanfik” to moje dziecko, a film Netflix’a to wnuk [rozmowa z Natalią Osińską]*, „Krytyka Polityczna” 2023, <https://krytykapolityczna.pl/kultura/ksiazka-fanfik-to-moje-dziecko-a-film-netflix-a-to-wnuk-rozmowa-z-natalia-osinska/> (dostęp: 14.01.2023).

nikogo odmiennej [od heteroseksualnej] orientacji seksualnej i doświadczała wielu swoich pragnień jako dziwnych, niebezpiecznych, tragicznych lub przynajmniej trudnych do odwzajemnienia²⁷. O innej osobie badanej Duggan pisze następująco: „nie zdołała znaleźć komercyjnie wydawanych tekstów, które odzwierciedlałyby jej tożsamość płciową; *fanfiction* dostarczyło jej istotnych wzorców tożsamości²⁸ oraz „była osobą nastoletnią, kiedy po raz pierwszy zetknęła się literaturą fanowską i zdaje się, że to dzięki fandomowi nauczyła się czytać w sposób queerowy²⁹. Można zatem przyjąć, że jednym z powodów, dla których młodzi sięgają po literaturę queerową, jest potrzeba uzyskania potwierdzenia swojej tożsamości, zrozumienia jej oraz obserwacji, w jaki sposób tożsamość ta wchodzi w relacje z otoczeniem. Duggan wspomina także o wzorcach postępowania w sytuacjach społecznych, w tym seksualnych, które osoby przez nią badane pozyskiwały wyłącznie za pośrednictwem literatury fanowskiej³⁰.

Nie uznaję przestrzeni *fanfiction* za niezawisłą względem neoliberalnych mechanizmów rynku książki, uważam natomiast, że każdy obieg alternatywny ma potencjał do maksymalnego oddalenia się od toksycznych praktyk komercyjnych. Chociaż da się skomercjalizować fikcję fanowską (która sama jest przecież przetwarzaniem dzieł komercyjnych), lwia część twórczości osób fanowskich pozostaje tylko w internetowym, czyli wolnym dostępie, a osoby autorskie nie czerpią z niej korzyści majątkowych ani kapitału symbolicznego, pozostając anonimowymi.

Queerowe *fanfiction* w pewnym sensie poprzedza komercyjne „tęczowe” narracje *young adult*, które – w przeciwieństwie do fanowskiej fikcji – poddawane są ścisłej kontroli wydawniczej, redaktorskiej, rodzicielskiej, aż w końcu również czytelniczej. W dalszej części artykułu rozważę, jak ta kontrola wpływa na zmiany w rozumieniu pojęcia reprezentacji oraz jej oceny.

Zgodnie ze słowami Abigail Derecho „*fanfiction* jest w istocie literaturą podporządkowanych [*the subordinate*]³¹. Jest w tych słowach nie tylko żal wynikający z podrzędnego statusu osób tworzących oraz czytających *fanfiction*, określanych mianem „nerdów”, wyrzuconych poza komercyjny i usankcjonowany tradycją obieg, lecz także wskazówka, że „podporządkowani” twórcy własną literaturę (choć przecież p o d p o r z ą d k o w a n ą oryginalnemu tekstowi kultury) dokonują odważnego aktu przechwycenia. Pisząc o „podporządkowanych”, Derecho nie sugeruje, że jedynymi osobami autorskimi tworzącymi fikcję fanowską są te należące do grup marginalizowanych i dyskryminowanych. Badaczka zauważa, że status autora/autorki *fanfiction* ma charakter deprecjonujący. Zarzut nieoryginalności fikcji fanowskiej,

²⁷ J. Duggan, *Worlds...*, op. cit., s. 712.

²⁸ Ibidem, s. 710.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, s. 713.

³¹ A. Derecho, *Archontic Literature: A Definition, a History, and Several Theories of Fanfiction* [w:] K. Busse, K. Hellekson (red.), *Fanfiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, McFarland, Jefferson, NC 2006, s. 72.

związany z przetwarzaniem przez piszących fanów cudzych pomysłów i cudzej pracy, skutkuje tym, że ani osoby tworzące, ani pisana przez nie literatura nie są traktowane poważnie. W tym ujęciu nie mają znaczenia kwestie autorskiej demografii: nawet uprzywilejowane, bo na przykład zamożne, białe, cisplciowe i posługujące się na co dzień językiem angielskim osoby autorskie tworzące *fanfiction* są „podporządkowane”.

Queerowa fikcja fanowska mogłaby zostać uznana za podporządkowaną podwójnie – raz z powodu przynależności do sfery twórczości fandomowej, a drugi z powodu podrzędnego statusu narracji queerowych, dla których warunki zaistnienia ustalała są przez narracje heteroseksualne, głównonurtowe.

Warto zauważyć, że queerowe narracje w literaturze dla młodych dorosłych również są w pewnym sensie podporządkowane: tak jak wspomniałam wcześniej, podporządkowują się wymaganiom rynkowym, polityce wydawnictw i oczekiwaniom społecznym, asymilując podmioty queerowe w taki sposób, by stały się one łatwe do zaakceptowania.

Neoliberalna normalność

Homonormatywność to pojęcie spopularyzowane przez Lisę Duggan i używane na oznaczenie polityki LGBTQ+ dążącej do asymilacji osób queerowych przez narzucenie im modelu funkcjonowania „fantazmatycznej klasy średniej”³², jak określa go Joanna Bednarek. Polska badaczka dodaje: „«normalne» jest dążenie do założenia rodziny, posiadanie stałej lub przynajmniej, w dobie prekaryzacji, uczciwej i dobrze opłacanej pracy oraz zamiłowanie do konsumpcji. Tak pojmowana normalność definiuje w istocie wzorzec obywatelstwa w demokracji liberalnej: ci, którzy do niego nie pasują, pozostają obywatelami drugiej kategorii”³³. Neoliberalna polityka inkluzji wymagałaby zatem od podmiotu queerowego podporządkowania się zasadom życia społecznego opartego na „rodzinie i konsumpcji”³⁴, uprzywilejowując tym samym perspektywę najbogatszych, mieszkających w dużych miastach, zdrowych i białych przedstawicieli społeczności LGBTQ+. Narzucanie tej perspektywy nigdy nie jest kwestią przymusu czy wolnym wyborem, a bliższe jest indoktrynacji. Isabell Lorey, wykorzystując perspektywę Michela Foucaulta, zauważyła, że „[w]ładza Państwa nie zależy już jedynie od rozmiaru terytorium czy merkantylnego, autorytarnego regulowania działalności poddanych, ale sprowadza się do zapewnienia «szczęścia»

³² J. Bednarek, *Queer jako krytyka społeczna*, Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego 2014, s. 14, http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0132_bednarek_queer_krytyka_spoleczna.pdf (dostęp: 15.01.2024).

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

populacji, życia jej członków i stałej jego poprawy”³⁵. Gdy władza oznacza zarządzanie zadowoleniem poddanych i wytwarzanie w nich poczucia przynależności do państwa, normalizacja odgrywa kluczową rolę w procesie tworzenia odpowiednich obywateli. „Grupy polityczne, które pośredniczą między queerami a normalsami, uważają, że władza leży niemal wyłącznie po stronie normalsów”³⁶, pisał Michael Warner, autor głośnej książki *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*. Wiąże się to nie tylko z symbolicznie dominującą pozycją tzw. normalsów względem osób queer, lecz także z różnicą w przedstawianiu swoich stanowisk i wyrażaniu poglądów. Warner dostrzega, że dyskurs grupy podporządkowującej ma sprawiać wrażenie „bardziej ogólnego i budzącego większy szacunek”³⁷, co w konsekwencji prowadzi do umocnienia się jej pozycji władzy.

Jak wskazuje Duggan w artykule *The New Homonormativity: The Sexual Politics of Neoliberalism*, „[n]eoliberalizm jest często przedstawiany nie jako określony zbiór interesów i interwencji politycznych, lecz jako rodzaj niepolityki [*non-politics*] – bycie rozsądnym i promowanie uniwersalnie pożądaných form ekspansji gospodarczej oraz demokratycznego rządu na skalę globalną”³⁸. Rozsądek w tym przypadku oznaczałby dążenie do asymilacji w społeczeństwie heteroseksualnym przez przyjęcie proponowanych przez nie rozwiązań będących szczególnymi wyznacznikami państwowej „nowoczesności”³⁹: możliwości zawierania małżeństw, oznaczania właściwej (odczuwanej) płci w dokumentach czy wstępowania do służby wojskowej⁴⁰. Według niektórych badaczy⁴¹ są to rozwiązania, których akceptacja podtrzymuje heteronormę, ponieważ „oznacza zgodę na status quo i wyrzeczenie się transgresyjnego potencjału związanego od zawsze ze statusem seksualnego odmieńca”⁴². Przyjęcie tych zasad sprzyja relegowaniu zagadnień tożsamości płciowej i orientacji seksualnej z powrotem do sfery prywatnej, do której w neoliberalnym społeczeństwie przynależą rodzina i relacje między płciami. A to, według Joanny Bednarek, „ukrywa

³⁵ I. Lorey, *Urządzanie i samoprekaryzacja. O normalizacji wytwórców kultury*, „Praktyka Teoretyczna” 2014, t. 14, nr 4, s. 135.

³⁶ M. Warner, *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*, Harvard University Press, Cambridge 1999, s. 44.

³⁷ Ibidem.

³⁸ L. Duggan, *The New Homonormativity: The Sexual Politics of Neoliberalism* [w:] R. Castronovo, D.D. Nelson (red.), *Materializing Democracy: Toward a Revitalized Cultural Politics*, Duke University Press, Durham 2002, s. 177.

³⁹ Joanna Bednarek zauważa, że wyznaczniki nowoczesnego społeczeństwa są głęboko powiązane z prymatem zachodniej, neoliberalnej, opartej na wolnym rynku demokracji. Por. J. Bednarek, *Queer jako krytyka społeczna...*, op. cit., s. 13.

⁴⁰ Ibidem, s. 187.

⁴¹ Por. L. Bersani, *Homos*, Harvard University Press, London–Cambridge 1996; L. Edelman, *Przyszłość to dziecinne mrzonki*, https://interalia.queerstudies.pl/wp-content/uploads/11B_2016/edelman.pdf (dostęp: 24.01.2024).

⁴² J. Bednarek, *Queer jako krytyka społeczna...*, op. cit., s. 5.

systemowe powiązanie obu sfer [prywatnej i politycznej] i funkcjonalność odtwarzanej w sferze prywatnej podmiotowości dla systemu kapitalistycznego⁴³.

W interesie społeczności queer byłoby destabilizowanie wspomnianych struktur: rezygnacja z sankcjonowanych przez państwo związków między obywatelami, z oznaczeń płci w dokumentacji czy z państwowego militarystyki. Dla innych badaczy, w tym dla Slavoję Žižka, transgresyjny i rewolucyjny potencjał nie jest wcale inherentny dla fenomenu queerowości. Filozof dostrzega pokrewieństwo między nienormatywnym i płynnym charakterem tożsamości queerowej a kapitalistycznym indywidualizmem oraz zdolnością tego systemu do zawłaszczania wszelkich przejawów działalności antykapitalistycznej⁴⁴. I choć Žižek dopuszcza się uproszczeń i całkowicie niesłusznie oskarża osoby transpłciowe o alians z ideologią neoliberalną, w mojej opinii zwraca uwagę na te same problemy co Lisa Duggan, Joanna Bednarek, Leo Bersani czy Lee Edelman. Bednarek dostrzega niedostatek refleksji klasowej w popularnym dyskursie asymilacyjnym, pisząc: „podział między «dobrymi» i «złymi» odmiencami przebiega dokładnie wzdłuż linii podziału klasowego⁴⁵. Žižek wychodzi z podobnej pozycji i zauważa zagrożenie dla autentycznego oporu i emancypacji, gdyż istnieje ryzyko, że dyskurs ten stanie się narzędziem utrzymania obecnych struktur władzy, a nie ich rzeczywistym przewyciężeniem.

Rewolucyjny potencjał queerowości zostaje przez asymilację uśpiony, dając niejako przyzwolenie na rozwój tzw. „tęczowego kapitalizmu”. Tęczowy kapitalizm rozumiem jako przywłaszczenie i komercjalizację idei i symboli społeczności queerowych oraz wykorzystanie ich przez firmy i korporacje w celu ocieplania swojego wizerunku i w następstwie bogacenia się. To jeszcze jeden z problemów, które – jak mi się wydaje – naznaczają nie tylko myślenie o asymilacji osób LGBTQ+, lecz także refleksję o queerowej literaturze dla młodych dorosłych.

Nieco inaczej niż Duggan seksualną politykę neoliberalizmu opisuje Gundula Ludwig w artykule *Desiring Neoliberalism*⁴⁶. Badaczka dostrzega, że w procesie heteronormalizacji – włączania niektórych przejawów queerowości w obszar heteronormy – dokonuje się utożsamienie tolerancji z demokracją. Na przykładzie Niemiec Ludwig ilustruje, jak tego rodzaju identyfikacja umacnia kolonialne i rasistowskie mity, dzięki którym wysoko rozwinięte kraje Zachodu mogą pod pozorem sprzeciwu wobec rzekomej homofobii zwalczać kultury ludności napływowej. Innymi słowy, „[n]eoliberalizm wykorzystuje obietnicę tolerancji, elastyczności i pluralizmu, aby zrealizować swój antyspołeczny, antydemokratyczny i brutalny program⁴⁷. Autorka powołuje się przy tym na Michela Foucaulta i koncepcję biopolityki, która staje się osią refleksji również dla Jasbir Puar w *Terrorist Assemblages: Homonationalism in*

⁴³ Ibidem, s. 9.

⁴⁴ S. Žižek, *The Sexual Is Political*, „The Philosophical Salon” 2016, <https://thephilosophicalsalon.com/the-sexual-is-political/> (dostęp: 22.01.2024).

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ G. Ludwig, *Desiring Neoliberalism*, „Sexuality Research & Social Policy” 2016, nr 13, s. 423.

⁴⁷ Ibidem, s. 425.

Queer Time: „biopolityka określa nie tylko, które osoby queer żyją, a które umierają [...], lecz także jak osoby queer żyją i jak umierają”⁴⁸.

Jeszcze inaczej neoliberalizm w kontekście queerowym postrzega Susan Stryker, która przygląda się zjawisku homonormatywności z perspektywy transpłciowości: „jako iż transpłciowość podważa kategorie, od których zależą normatywne seksualności, jej artykulacja może oferować atrakcyjne możliwości kwestionowania ekspansji neoliberalizmu przez homonormatywne strategie asymilacji mniejszości”⁴⁹. Transpłciowość stawia asymilacji opór.

W jaki sposób asymiluje się queerowy podmiot powieści *young adult*? Literatura, jako fenomen kulturowy ściśle powiązany z polityką, posługuje się paralelnymi mechanizmami „oswajania” nienormatywnego podmiotu. Deborah P. Britzman w artykule *Is There a Queer Pedagogy? Or, Stop Reading Straight* omawia problemy związane z włączaniem literatury queerowej do szkolnych sylabusów. Badaczka wskazuje, że sama tylko reprezentacja, i to składająca się z „porządnych wzorców do naśladowania” [*tidy role models*], nie jest w stanie zmienić nastawienia [*attitudinal change*] uczennic i uczniów, bo rolą fikcji literackiej nie jest dostarczanie informacji⁵⁰. Przedstawianie postaci queerowych w sposób zgodny z normami i oczekiwaniami społecznymi oraz tworzenie konwencjonalnych, łatwych do zaakceptowania queerowych wzorców postępowania ma na celu przeciwdziałanie wrogości wobec różnic. Britzman zauważa jednak, że ta strategia prowadzi do powstawania „ugrzeczniczonych wersji inności/Innego” [*polite versions of Otherness*]⁵¹. To w istocie odrzucenie autentycznej perspektywy queerowej na rzecz przyjęcia punktu widzenia neoliberalnego, heteronormatywnego społeczeństwa, do którego ideałów i zasad queerowość nieustannie musi się dopasowywać. Jednocześnie trudno odmówić queerowym narracjom pewnego potencjału transformacyjnego. Podobnie jak w przypadku queerowej fikcji fanowskiej, komercyjnie wydawana literatura z reprezentacją „nie pęta nikogo w poczucie wstydu czy osamotnienia, a wręcz przeciwnie: daje poczucie zrozumienia”⁵², a przynajmniej takie ma aspiracje.

Powieści queerowe dla młodych dorosłych nieuchronnie wpadają w edukacyjne pułapki. Rynek wydawniczy wymaga od narracji z reprezentacją LGBTQ+ nie tylko dostarczania rozrywki, lecz także pewnego pedagogicznego zacięcia. W artykule reklamowym poświęconym powieściom z reprezentacją wydawnictwo WeNeedYa zapewnia, że osoby sięgające po jedną z wypuszczonych pod szyldem imprintu książek

⁴⁸ J. Puar, *Terrorist Assemblages*, op. cit., s. XII.

⁴⁹ S. Stryker, *Transgender History, Homonormativity, and Disciplinarity*, „Radical History Review” 2008, nr 100, s. 155.

⁵⁰ D.P. Britzman, *Is There a Queer Pedagogy? Or, Stop Reading Straight*, „Educational Theory” 2005, nr 45 (2), s. 157–159.

⁵¹ Ibidem.

⁵² *Pride month każdego dnia?*, „WeNeedYa” 2022, <https://weneedy.pl/2022/07/15/pride-month-kazdego-dnia/> (dostęp: 23.01.2022).

odczują „wręcz terapeutyczny efekt”⁵³. Zofia Ulańska w wywiadzie dla „Małego Formatu” pyta Natalię Osińską, czy „zadaniem literatury młodzieżowej na dzisiejsze czasy byłaby nauka... no właśnie, czego – tolerancji?”⁵⁴.

Jaki rodzaj wiedzy produkuje edukacja za pomocą queerowych powieści *young adult*? Czy jest to wiedza niezdiscyplinowana [*undisciplined knowledge*], która „zaprzasza do otwarcia się na ciekawość – do reagowania na pytania, impulsy, intuicje – w skrócie: będąca podejściem nieznieształconym przez ograniczające protokoły myślenia dyscyplinarnego”,⁵⁵ czy raczej wiedza normatywna, akademicka, zdyscyplinowana? Tyna Fritschy sugeruje, że współcześnie badania nad queerem sprawdzają się do „normatywnego teoretyzowania”⁵⁶. Nie bez powodu w kontekście queerowych fabuł często padają określenia, takie jak „widoczność” czy „normalizacja”. Pojęcie normalizacji wydaje się i tu szczególnie niefortunne, bo czy normalizowanie queerowego podmiotu, asymilowanie go do świata, gdzie normą jest heteroseksualność i cisplciowość, nie jest działaniem na jego szkodę? Przyjmując opisaną wcześniej perspektywę Lisy Duggan i Joanny Bednarek, można uznać, że owszem, zasymilowany w ten sposób podmiot ztraca queerowy potencjał rewolucyjny i zostaje zdyscyplinowany.

Zgodnie z teorią interseksjonalną, którą zaadaptowano do refleksji filozoficznych czy namysłu nad literaturą z obszaru nauk prawnych, gdzie po raz pierwszy została opisana i nazwana przez Kimberlé Crenshaw, różne rodzaje dyskryminacji, w tym dyskryminacja ze względu na rasę, klasę i płeć, przecinają się, tworząc unikatowe wzorce opresji. Koncepcja ta, krytykowana m.in. z pozycji marksistowskich za niewystarczające opracowanie kategorii klasowości⁵⁷, wydaje się literaturoznawczo produktywna, użycza bowiem soczewek, przez które można spoglądać m.in. na współczesną literaturę dla młodych dorosłych. W przypadku *YA* anglojęzycznego, głównie amerykańskiego, jednoczesne poruszanie zagadnień związanych z pochodzeniem etnicznym, sytuacją materialną oraz z queerowością postaci jest zjawiskiem dosyć powszechnym. Za powieściami tego typu stoją często autorzy i autorki, którzy sami należą do marginalizowanych mniejszości: dobrymi przykładami mogą być (popularne również w Polsce) *Przewodnik lesbijki po katolickiej szkole* Sonory Reyes czy *Felix Ever After* osoby autorskiej Kacen Callender.

⁵³ *Miłość rzadzi! Najbardziej romantyczne książki LGBT+*, „WeNeedYa” 2022, <https://weneedy.pl/2023/06/05/milosc-rzadzi-najbardziej-romantyczne-ksiazki-lgbt/> (dostęp: 23.01.2024).

⁵⁴ *Od empatii do akceptacji*, op. cit.

⁵⁵ T. Fritschy, *Queer Indiscipline, Decolonial Revolt: The Production of Undisciplined Knowledges in the Neoliberal Age*, „Interalia” 2021, nr 16, s. 127.

⁵⁶ Ibidem, s. 129.

⁵⁷ Por. A. Bohrer, *Intersectionality and Marxism: A Critical Historiography*, „Historical Materialism” 2018, nr 26 (2), s. 46–74.

A kim są queerowe podmioty współczesnej polskiej literatury dla młodych dorosłych? Czy nadal dominują wśród nich „biali, cisplściowi, mężczy protagoniści”⁵⁸? Czy są Britzmanowskimi „ugrzecznonymi Innymi”? Trudno o jednoznaczną odpowiedź na te pytania. Wszystkie wymienione w niniejszym artykule powieści polskich autorów i autorek traktują o osobach białych (co w kontekście rodzimej kultury nie jest aż tak zaskakujące, choć może warto zadać sobie pytanie o obecność w literaturze przedstawicielek i przedstawicieli mniejszości mieszkających w Polsce) i przynajmniej do pewnego stopnia uprzywilejowanych. Bohaterowie książek Łodygi, Prusinowskiej i Mossa to cisplściowi geje. Wszystkie wymienione tytuły łączą również średnioklasowa przynależność i przyzwoity status ekonomiczny większości spośród opisanych postaci. Dla fabuł ważny lub nawet kluczowy jest motyw odkrywania tożsamości oraz *coming out*, który ma wręcz quasi-religijny charakter: przywraca światu queerową postać, która przez wyznanie prawdy (na temat swojej tożsamości) może na powrót stać się członkiem społeczności, bo nie oddziela jej od niej żaden mroczny sekret. *Coming out* zwiastuje wielkie zmiany, jest momentem przesilenia, jak w przypadku Tośka, bohatera *Fanfika*, czy Riko, bohatera *Nigdy nie będziesz szło samo*. Zdaniem Stephanie D. Clare „w kontekście neoliberalizmu jednostka wychodzi z szafy nie tylko po to, by być normalną lesbijką czy normalnym gejem, lecz także by [...] być postrzegana jako normalna osoba”⁵⁹. Czy w realiach polskich osoba, która wyszła z szafy, jest już postrzegana jako „normalna”? W tzw. „progresywnych”, liberalnych pogłądowo kręgach, owszem. Fabuły queerowych *young adult* są najczęściej osadzone w światach, w których tego rodzaju progresywizm jest – zgodnie z koncepcją homonormatywności Lisy Duggan – utożsamiany z rozsądkiem. Rozsądkiem, czyli wyższą instancją rozsądzającą, które postawy bohaterów literackich są godne pochwały, a które zasługują na naganę.

Clare dostrzega, że *coming outy* osób transplciowych i niebinarnych rządzą się nieco innymi prawami, jednak przykłady, które analizuję, zdradzają pewne podobieństwa między wychodzeniem z szafy osób nieheteroseksualnych i osób niecisplciowych (następują w podobnym momencie życia postaci, budzą niepokój otoczenia, są dla niego trudne do przyjęcia, ale mimo wszystko finalnie zostają zaakceptowane), dlatego pozwalam sobie na konsekwentne stosowanie teorii badaczki.

Konkluzje – rodzaje reprezentacji

Czy ugrzecznona reprezentacja, neoliberalne „uwiązanie” klasycznymi dla queerowego *young adult* motywami i niewielka różnorodność w zakresie tematyki oraz konstrukcji postaci osłabiają moc literatury dla młodych? Nawet jeśli tak jest, to

⁵⁸ D. Mason, *Queer Anxieties of Young Adult Literature and Culture*, University Press of Mississippi, Jackson, MS 2021, s. 5.

⁵⁹ S.D. Clare, „Finally, She’s Accepted Herself!” *Coming Out in Neoliberal Times*, „Social Text” 2017, nr 35 (2), s. 19.

queerowe narracje nadal pełnią na rynku wydawniczym istotną funkcję „luster” i przewodników dla nastolatków poszukujących siebie, a dostępność książek z reprezentacją i brak powiązań tych narracji z konkretnymi fandomami (jak w przypadku *fanfiction*) czynią tę literaturę bardziej powszechną. Derrit Mason, autor książki *Queer Anxieties of Young Adult Literature and Culture*, postrzega queerowe narracje *young adult* jako wypełnione (oraz otoczone) lękami krytyków⁶⁰. Niepokoją te oscylują wokół zagadnień związanych z dobrą i złą reprezentacją (czykolwiek one są; w niniejszym tekście chciałam wykazać, że nie jest to takie łatwe do określenia), tematyzacją queerowości (czynieniem z niej jedyne go tematu powieści), pornografizacją traumy (przez zbyt częste przedstawianie osób queerowych jako cierpiących z powodu swojej identyfikacji) czy przesadną bajkowością (tych fabuł, w których postacie nie spotykają się w ogóle z dyskryminacją albo przemocą). Mason postulowałby odrzucenie tych obaw oraz przyjęcie, że queerowa literatura dla młodych dorosłych sama w sobie pełna jest niepokoju i obaw, i to rzutuje na jej przynależność. Okres dojrzewania, stawiania pierwszych kroków w dorosłości, jest w istocie czasem wypełniony lękiem i niepewnością. Ten afektywny wymiar decydowałby zatem o tym, że literaturę dla młodych dorosłych nazywamy literaturą dla młodych dorosłych. Mason zauważa też, że „kiedy pojawia się seksualność, pojawia się również cała nowa seria niepokoju”⁶¹.

Być może krytyce należałoby poddać nie same powieści i zawartą w nich reprezentację, a sposób namerowania queerowych narracji przez wydawnictwa. Wedle słów Katarzyny Czajki-Kominiarczuk: „nie pozwalamy tej literaturze istnieć jako literatura”⁶² i promując ją, skupiamy się wyłącznie na aspektach reprezentacji i widoczności, a nie na samej historii. Jest to nie tylko przejaw drapieżnego zawłaszczania literatury pisanej przez osoby queer i o osobach queer, lecz także centrowania lęków i niepokoju, o których pisze Mason. Uwikłanie wydawnictw w neoliberalne mechanizmy rynkowe jest czymś całkowicie oczywistym, ale splecenie tych mechanizmów z zagadnieniami tożsamościowymi skutecznie ukrywa motywacje ekonomiczne, które stoją za popularnością *queer YA* wśród polskich wydawców. Koncentrowanie działań promocyjnych wokół tożsamości płciowej i orientacji seksualnej osób autorskich i stworzonych przez nie bohaterów wpływa szkodliwie nie tylko na czytelniczki i czytelników (którzy niejednokrotnie dostrzegają komiczny wymiar obranej strategii marketingowej), lecz także szerzej – na podmioty queerowe, osważane na siłę, asymilowane w sposób, który odbiera queerowości jej niezdiscyplinowanie i wymykanie się podziałowi na to, co prywatne i polityczne.

Czy oznacza to, że *fanfiction*, w przeciwieństwie do queerowej literatury *YA*, jest uczciwszym źródłem reprezentacji? Niekoniecznie, w końcu literatura fanowska jest efektem odczytania innych dzieł, które najczęściej istnieją w obiegu komercyjnym.

⁶⁰ D. Mason, *Queer Anxieties of Young Adult Literature and Culture...*, op. cit., s. 6.

⁶¹ Ibidem, s. 177.

⁶² M. Adamus, K. Czajka-Kominiarczuk, *Ważne tematy w Young Adult i granice marketingu książkowego...*, op. cit.

Czy należy odrzucić queerowe YA ze względu na jej neoliberalne uwikłania? Zdecydowanie nie. Krytyczne spojrzenie na reprezentację w książkach z tej kategorii powinno sugerować namysł nad przyszłością *young adult* i możliwościami subwersji wyrastającymi z queerowego pisania. Na pewno warto jednak studiować entuzjizm związany z popularnością *young adult* z reprezentacją LGBTQ+, która jest efektem „tęczowego marketingu” wydawnictw, i ostrożnie podchodzić do zagadnień queerowego dorastania, odkrywania siebie oraz *coming outu*, które mogą być traktowane jako narzędzia neoliberalnej i heteronormatywnej asymilacji podmiotu queerowego.

Bibliografia

- Adamus M., *Młodzi dorośli trzęsą rynkiem wydawniczym. Przeglądamy się w literaturze young adult*, „Krytyka Polityczna”, 18.02.2023, <https://krytykapolityczna.pl/kultura/czytaj-dalej/magdalena-adamus-mlodzi-dorosli-young-adult-literatura-rynek-wydawniczy/> (dostęp: 22.01.2024).
- Adamus M., Czajka-Kominiarczuk K., *Ważne tematy w Young Adult i granice marketingu książkowego*, odcinek 89, kwiecień 2023, [podcast] <https://podcasters.spotify.com/pod/show/czytucztytu/episodes/89--Wane-tematy-w-young-adult-i-granice-ksikowego-marketingu-e21pqm2> (dostęp: 14.01.2024).
- Amenta A., Kaliściak T., Warkocki B. (red.), *Dezorientacje. Antologia polskiej literatury queer*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2021.
- Bednarek J., *Queer jako krytyka społeczna*, Biblioteka Online Think Tanku Feministycznego 2014, http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/f0132_bednarek_queer_krytyka_spoleczna.pdf (dostęp: 15.01.2024).
- Benko J., *Constructing Diverse Queer Identity Through Writing Fan Fiction*, „Dialogues@RU” 2020, t. 14, s. 73–82.
- Bersani L., *Homos*, Harvard University Press, London–Cambridge, 1996.
- Blackburn, M.V., Clark C.T., Nemeth E.A., *Examining Queer Elements and Ideologies in LGBT-Themed Literature: What Queer Literature Can Offer Young Adult Readers*, „Journal of Literacy Research” 2015, nr 47 (1), s. 11–48.
- Bohrer A., *Intersectionality and Marxism: A Critical Historiography*, „Historical Materialism” 2018, nr 26 (2), s. 46–74.
- Britzman D.P., *Is There a Queer Pedagogy? Or, Stop Reading Straight*, „Educational Theory” 2005, nr 45 (2), s. 151–165.
- Clare S.D., *“Finally, She’s Accepted Herself!” Coming Out in Neoliberal Times*, „Social Text” 2017, nr 35 (2), s. 17–38.
- Derecho A., *Archontic Literature: A Definition, a History, and Several Theories of Fanfiction* [w:] K. Busse, K. Hellekson (red.), *Fanfiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, McFarland, Jefferson, NC 2006.
- Duggan L., *The New Homonormativity: The Sexual Politics of Neoliberalism* [w:] R. Castonovo, D.D. Nelson (red.), *Materializing Democracy: Toward a Revitalized Cultural Politics*, Duke University Press, Durham 2002.
- Duggan J., *Worlds...[off] Contingent Possibilities: Genderqueer and Trans Adolescents Reading Fan Fiction*, „Television & New Media” 2022, t. 23, nr 7, s. 703–720.

- Edelman L., *Przyszłość to dziecinne mrzonki*, https://interalia.queerstudies.pl/wp-content/uploads/11B_2016/edelman.pdf (dostęp: 24.01.2024).
- Fritschy T., *Queer Indiscipline, Decolonial Revolt: The Production of Undisciplined Knowledges in the Neoliberal Age*, „Interalia” 2021, nr 16, s. 127–139.
- Gawliczek J., *W gąszczu neutratywów. „Nigdy nie będziesz szło samo” – recenzja*, Empik 2023, <https://www.empik.com/pasje/w-gaszczu-neutratywow-nigdy-nie-bedziesz-szlo-samo-recenzja,131277,a> (dostęp: 21.01.2024).
- Hazra N., *Queerer than Canon: Fix-it Fanfiction and Queer Readings*, „SUURJ: Seattle University Undergraduate Research Journal” 2021, t. 5.
- Iwanicka J., *Tęczowe książki – z zagadnień najnowszej polskiej literatury LGBTQ+ dla nastolatków*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2023, nr 15 (2), s. 63–78.
- Janowska S., *Transpłciowość w prozie Natalii Osińskiej* [w:] M. Bednarek, A. Kocznur (red.), *Queer i gender w nowych tekstach kultury dla dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo PSP, Poznań, 2022.
- Januszewska P., *Książka „Fanfik” to moje dziecko, a film Netflixa to wnuk [rozmowa z Natalią Osińską]*, „Krytyka Polityczna” 2023, <https://krytykapolityczna.pl/kultura/ksiazka-fanfik-to-moje-dziecko-a-film-netflixa-to-wnuk-rozmowa-z-natalia-osinska/> (dostęp: 14.01.2023).
- Kobus A., *Przez rodzicielstwo do akceptacji. Wywiad z Natalią Osińską*, „Szufflada” 2017, <https://szufflada.net/przez-rodzicielstwo-do-akceptacji-wywiad-z-natalia-osinska/> (dostęp: 19.01.2023).
- Kosofsky Sedgwick E., *Czytanie paranoiczne, czytanie reparatorne, albo masz paranoje i pewnie myślisz, że ten tekst jest o tobie*, przeł. M. Szcześniak, „Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej” 2014, nr 5.
- Literatura młodzieżowa i Young Adult rosną w siłę*, „Biblioteka Analiz” 2022, nr 574 (14), <https://rynek-ksiazki.pl/czasopisma/literatura-mlodziezowa-i-young-adult-rosna-w-sile/> (dostęp: 22.01.2024).
- Llewellyn A., *A Space Where Queer Is Normalized: The Online World and Fanfictions as Heterotopias for WLW*, „Journal of Homosexuality” 2022, nr 69 (13), s. 2348–2369.
- Logan S.R. et al., *Criteria for the Selection of Young Adult Queer Literature*, „English Journal” 2014, t. 103, nr 5, s. 30–41.
- Lorey I., *Urządzenie i samoprekaryzacja. O normalizacji wytwórców kultury*, „Praktyka Teoretyczna” 2014, t. 14, nr 4, s. 133–152.
- Ludwig G., *Desiring Neoliberalism*, „Sexuality Research & Social Policy” 2016, nr 13.
- Mason D., *Queer Anxieties of Young Adult Literature and Culture*, University Press of Mississippi, Jackson, MS 2021.
- Medhurst E., *Cottagecore Lesbians and the Landdyke Legacy*, <https://dressingdykes.com/2020/08/28/cottagecore-lesbians-and-the-landdyke-legacy/> (dostęp: 19.04.2024).
- Miłość rządzi! Najbardziej romantyczne książki LGBTQ+*, „WeNeedYa” 2022, <https://weneedy.pl/2023/06/05/milosc-rzadzi-najbardziej-romantyczne-ksiazki-lgbt/> (dostęp: 23.01.2024).
- Nowak P., *„Hurt Comfort” – książka, na którą jestem za stary*, „Zwyczajny Chłopak” 2020, <https://zwyčajnychlopek.pl/hurt-comfort/> (dostęp: 22.01.2024).
- Od empatii do akceptacji* [Rozmowa z Natalią Osińską], „Mały Format” 2018, nr 05, <http://malyformat.com/2018/05/od-empatii-do-akceptacji-rozmowa-z-natalia-osinska/> (dostęp: 19.01.2024).

- Ostasz M., *Proza dziecięco-młodzieżowa w drugiej połowie XX stulecia*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis” 2008, Folia 61, s. 89–104.
- Pride month każdego dnia?*, „WeNeedYa” 2022, <https://weneedy.pl/2022/07/15/pride-month-kazdego-dnia/> (dostęp: 23.01.2024).
- Puar J., *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*, Duke Univeristy Press, London 2007.
- Rogowicz K., *Literatura dla młodzieży – między popularnością a dydaktyzmem*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” 2017, nr 26, s. 89–98.
- Roy S., *Queer Community and a “Concerned Space” in India: Reclaiming “The Self” from the Intersectionalities of Marginalization* [w:] N. Rajput, A. Katyal, R. Katyal (red.), *Global LGBTQ+ Concerns in a Contemporary World: Politics, Prejudice, and Community*, IGI Global, Hersheys 2022.
- Stańczyk X., *Stalinowska socjogeneza kultury młodzieżowej w PRL. Próba nowego ujęcia*, „Studia Litteraria et Historica” 2019, nr 8, <https://doi.org/10.11649/2054>.
- Stryker S., *Transgender History, Homonormativity, and Disciplinarity*, „Radical History Review” 2008, nr 100.
- Swindells K., *The Great Gay Awakening of 2020. Traffic to the NHS Webpage “Am I Gay, Lesbian or Bisexual?” Rose by 60 per Cent in the First Lockdown*, „The New Statesman”, 24.06.2021 <https://www.newstatesman.com/culture/history/2021/06/great-gay-awakening-2020> (dostęp: 21.01.2024).
- W jaki sposób inspiruje literatura queerowa?*, „WeNeedYa” 2022, <https://wydajenamsie.pl/zainspiruj-sie-literatura-queerowa-i-zaoszczedz/> (dostęp: 22.01.2024).
- Žižek S., *The Sexual Is Political*, „The Philosophical Salon” 2016, <https://thephilosophical-salon.com/the-sexual-is-political/> (dostęp: 22.01.2024).